

La col·lecció com a discurs: una lectura de la secció de publicacions periòdiques de les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya

The library holding as discourse: reading into the journals sections of the public libraries of the Mancomunitat de Catalunya

per Jordi Llobet Domènech

RESUM:

L'estudi de la composició del fons de publicacions periòdiques (diaris i revistes) de les biblioteques populars creades per la Mancomunitat de Catalunya entre 1918 i 1922 constata el compromís de la proposta de lectura amb el programa de govern de la Mancomunitat i amb els valors culturals i ideològics del catalanisme conservador, com a força política que la dirigeix. El treball forma part d'una recerca més àmplia que té com a objectiu descriure i delimitar els valors culturals i ideològics que conformen la proposta de lectura global de les biblioteques, a partir del moment en què es crea i s'institucionalitza l'espai de la biblioteca pública a Catalunya, a començaments del segle XX.

PARAULES CLAU:

Biblioteques populars, Mancomunitat de Catalunya, selecció bibliogràfica, polítiques de col·lecció, diaris i revistes, lectura.

ABSTRACT:

The analysis of the content of the serials collection (newspapers and magazines) in the public libraries created by the Mancomunitat of Catalonia between 1918 and 1922 reveals the subservience of the reading matter on offer to the political programme of the Mancomunitat (the Catalan regional government) and to the cultural and ideological values of conservative Catalanism, the ruling political force within it. The article is part of a wider research project that aims to identify and describe the cultural and ideological values that shaped the selection of reading matter in libraries in Catalonia, from the moment of their creation and institutionalization at the beginning of the twentieth century.

KEYWORDS:

Public libraries, Mancomunitat de Catalunya (regional government), bibliographic selection, acquisition policies, newspapers and magazines, reading.

Si els llibres són un mirall del món, el fons d'una biblioteca pública no deixa de ser un retrat circumstancial, una imatge en el temps d'un món determinat. A començaments del segle XX, la direcció tècnica de la xarxa de biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya elabora una proposta de lectura institucional destinada a facilitar l'accés a la cultura a les poblacions d'arreu del país. La tria de llibres que la conforma ofereix un nou retrat del món, dibuixa una horitzó ideològic en el marc d'una estratègia política i cultural.

La biblioteca popular és una institució que participa en la difusió d'un cànon textual dins d'un ordre específic delimitat per les ciències de la biblioteconomia. El terme biblioteca pública o biblioteca popular identifica, en els seus orígens, un ordre de la cultura escrita i un espai obert, lliure, igualitari, democràtic i popular d'accés als llibres i als periòdics, en un moment en què aquests són el mitjà hegemònic de difusió de la informació i del coneixement.

La creació del sistema bibliotecari impulsat per la Mancomunitat representa una aposta innovadora enmig d'un paisatge erm en què sobresurten les iniciatives elitistes d'una burgesia il·lustrada i les propostes emancipadores dels ateneus populars. La modernitat del projecte rau en la creació d'uns serveis estructurats en xarxa i en les característiques que ofereixen: el préstec de llibres, el lliure accés del públic a les col·leccions i l'atenció que rep la lectura infantil. A més, per primer cop, s'estableix una proposta de lectura d'abast nacional amb una dimensió institucional nova, en tant que instrument al servei del projecte polític i cultural de les forces que dirigeixen el govern, encapçalades pel catalanisme conservador.

Tot i les limitacions i la migradesa de l'oferta documental, la xarxa de biblioteques populars, que es dissenya l'any 1915 i es posa en marxa el 1918, acull una proposta bibliogràfica que perfila un horitzó de lectors i de lectures determinat. Les competències intel·lectuals i professionals d'Eugeni d'Ors, primer, i de Jordi Rubió, més endavant, es posen al servei d'una tria bàsica de llibres i revistes, el cànon de lectures amb el qual s'identifica el nou espai. Eugeni d'Ors i Jordi Rubió, com a directores del sistema bibliotecari, assumeixen la tasca de triar les obres que constitueixen la proposta de lectura destinada a les poblacions on es crea una biblioteca popular.

L'anàlisi bibliogràfica del fons d'aquestes biblioteques permet identificar l'horitzó cultural i ideològic de la intervenció institucional que s'exerceix sobre la difusió de les idees i del coneixement. La col·lecció dels diaris i les revistes, com veurem tot seguit, il·lustra els límits d'aquesta intervenció; permet traçar de forma sintètica el perfil de la proposta de lectura i oferir una imatge modèlica del món al qual aspiraven els intel·lectuals que s'encarregaren de la seva elaboració.¹

Metodologia per a l'estudi del fons de diaris i revistes

El fons de les biblioteques populars estava constituït inicialment per dues grans tipologies documentals: els llibres i les publicacions periòdiques. Els diferents apartats del projecte bibliotecari dedicats a la selecció del fons parlen

1. L'estudi del fons de les biblioteques populars de la Mancomunitat es pot seguir a través de la tesi doctoral de Jordi Llobet Domènech, «Lectura i biblioteques populars. Model de col·lecció i lectura a les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya: 1918-1922», dirigida per Assumpció Estivill Rius i presentada a la Universitat de Barcelona, al Departament de Biblioteconomia i Documentació, l'any 2008. Disponible a: <http://www.tdx.cat/TDX-0721108-132611>

exclusivament de llibres. Tot i així, cal entendre aquesta concreció com una fórmula genèrica que remet a la tipologia de documents que dominen l'espai de les biblioteques. De fet, el *Projecte* recull, en el capítol destinat a la descripció dels serveis de la biblioteca, la possibilitat de crear allà on es pugui «una Sala especial per a les revistes i lectura de revistes».²

La descripció i l'estudi de la secció dels diaris i revistes presenta certes dificultats a causa dels procediments tècnics que se segueixen, o no se segueixen, en la seva gestió i inventari. La documentació estudiada indica que durant l'etapa inicial d'Eugeni d'Ors (1915-1919) no se sistematitza cap procediment administratiu de comunicació i control de les subscripcions de les publicacions periòdiques destinades a les biblioteques.³ Les primeres llistes de subscripcions que s'envien des de la Direcció Tècnica porten una data posterior al mes de març de 1920 i corresponen ja a l'etapa de Jordi Rubió (1920-1925). L'estudi de la documentació administrativa de la Direcció Tècnica de les populars ha permès localitzar la llista de subscripcions de sis biblioteques: Olot, Sallent, Canet de Mar, el Vendrell, Pineda i Figueres.

La composició de les llistes de subscripcions evidencia que totes les biblioteques rebien una selecció gairebé idèntica, independentment del grau que tenien assignat.⁴ Cal precisar que els llistats de subscripcions recullen només els títols que la Direcció Tècnica tria de forma genèrica per al conjunt de biblioteques de la xarxa. Les llistes no inclouen els diaris i les revistes d'interès local i comarcal que els serveis rebien a través d'altres procedències (donatius, subscripcions municipals, etc.). Els llibres de registre són la font principal on queda constància d'aquestes capçaleres locals que s'inventarien un cop enquadrades, com és el cas de *La Costa de Llevant*, a Canet, o de la *Revista de Vich*, a Sallent.

Per tal de facilitar l'anàlisi de la secció de les publicacions periòdiques s'ha optat per descriure la tria bàsica dels diaris i les revistes subscrits a la xarxa, considerant com a bibliografia bàsica (BB) les publicacions que formen part com a mínim de quatre biblioteques, és a dir, la meitat més una de les localitzacions. La descripció de les capçaleres més ben representades, dels títols bàsics, ens ajudarà a identificar el perfil de la proposta bibliogràfica oferta als lectors.⁵

2. «Projecte d'acord presentat a l'Assemblea de la Mancomunitat en la tercera reunió, celebrada el 26 de maig, de 1915, sobre la instal·lació a Catalunya d'un sistema de Biblioteques Populars», *Anuari de les biblioteques populars*, 1922, 79.

3. La primera indicació tècnica d'Eugeni d'Ors sobre el control dels diaris i les revistes es notifica el mes d'octubre de 1919; el director disposa que sigui cada biblioteca la que porti un registre de les publicacions periòdiques que rep. Arxiu de la Biblioteca Popular de Sallent, «Correspondència», carta de la Direcció d'Instrucció Pública, de 2 d'octubre de 1919, sobre el registre de les publicacions periòdiques.

4. El *Projecte* estableix tres graus de biblioteques en funció de la importància de la localitat i la densitat de les poblacions a servir. En teoria, el grau condiciona la inversió inicial a fer en el capítol de fons així com les consignacions anuals que s'assignaren, però a la pràctica aquesta categorització de les biblioteques no sempre va funcionar de manera sistemàtica.

5. Les fonts de referència per a l'estudi de la secció han estat: l'inventari de J. GIVANEL I MAS, *Bibliografia catalana: premsa*, Barcelona, Institució Patxot, 1931-1937; l'estudi històric de

QUADRE 1.
Distribució del fons de publicacions periòdiques

	<i>Títols</i>	<i>Olot</i>	<i>Sallent</i>	<i>Canet</i>	<i>Vendrell</i>	<i>Pineda</i>	<i>Figueres</i>	<i>BB</i>
Diaris	5	5	4	5	4	4	5	4
Revistes	26	18	24	19	19	13	17	17
Total	31	23	28	24	23	17	22	21

Font: Base de dades bibliogràfica elaborada per l'autor.⁶

QUADRE 2.
Composició idiomàtica del fons de publicacions periòdiques

	<i>Títols</i>	<i>Català</i>	<i>%</i>	<i>Castellà</i>	<i>%</i>	<i>Francès</i>	<i>%</i>
Diaris	5	1	20,0	2	40,0	2	40,0
Revistes	26	13	50,0	5	19,2	8	30,8
Total	31	14	45,2	7	22,6	10	32,3

DIARIS

D'acord amb la informació processada, la bibliografia bàsica de la premsa diària estaria formada per les capçaleres següents:

<i>Diari</i>	<i>Ideologia</i>	<i>Lloc d'edició</i>	<i>Anys de publicació</i>	<i>Idioma</i>
<i>Excelsior: journal illustré quotidien</i>	liberal	París	1910-1940	francès
<i>La publicidad</i>	republicà/ catalanista	Barcelona	1878-1922	castellà
<i>El sol: diario independiente</i>	liberal	Madrid	1917-1939	castellà
<i>La veu de Catalunya</i>	catalanisme conservador	Barcelona	1899-1936	català

J. TORRENT i R. TASIS, *Història de la premsa catalana*, Barcelona, Bruguera, 1966; i la síntesi de M. D. SÁIZ i M. C. SEOANE (dir.), *Historia del periodismo en España, 3, El siglo XX: 1898-1936*, Madrid, Alianza, 1996.

6. Les taules s'han elaborat a partir de les referències inventariades per l'autor en una base de dades bibliogràfica que incorpora els registres del conjunt del fons de les biblioteques i dels diaris subscrits amb la indicació de les localitzacions corresponents.

Les biblioteques populars compten en la tria bàsica dels diaris amb una representació de les principals tendències ideològiques del període a Catalunya: *La publicidad*, com a expressió del republicanisme catalanista, i *La veu de Catalunya*, com a expressió del catalanisme conservador.⁷ L'espai de la premsa general es tanca amb el rotatiu madrileny *El sol* i el diari francès *Excelsior*. Inicialment, el castellà domina la tria bàsica de diaris amb dos títols, tot i que ben aviat, la transformació de *La publicidad*, en *La publicitat*, en català, invertirà les proporcions.

La publicidad és el diari republicà de més prestigi de Catalunya i el que assoleix, amb un tiratge d'uns 30.000 exemplars, la màxima difusió entre els sectors republicans.⁸ La premsa republicana a Catalunya compta amb altres tribunes importants amb una llarga tradició, entre les quals cal destacar *El diluvio* (1879-1939), molt popular gràcies a un estil xaró, demagògic i anticlerical, i *El poble català* (1906-1918), màxim exponent del catalanisme d'esquerres i republicà. La majoria del col·laboradors d'*El poble català*, quan cessi la publicació, s'integraran a *La publicidad*. En el període comprès entre 1918 i 1922, col·laboren en les seves pàgines figures de renom del republicanisme i del periodisme català, entre les quals cal citar a Gabriel Alomar, Santiago Valentí, Antoni Rovira i Virgili, Marcel·lí Domingo, Eugeni Xammar o Carles Soldevila. L'any 1922, la capçalera passa a ser controlada per un grup de membres d'Acció Catalana, que converteixen el diari en el portaveu del nou partit compromès amb la renovació del discurs catalanista. A partir del primer d'octubre de 1922, apareix amb el nom de *La publicitat* (1922-1939), sota la direcció de Lluís Nicolau d'Olwer.⁹

La veu de Catalunya, diari impulsat pels membres de la Lliga Regionalista, amb Narcís Verdager i Callís al capdavant, és l'altaveu del programa i de les actuacions del catalanisme conservador. Prat de la Riba en controla el discurs ideològic acompanyat per altres membres de la direcció del partit, com ara Josep Puig i Cadafalch o Francesc Cambó. *La veu*, amb un tiratge que ronda els 8.000 exemplars, és l'únic diari d'abast nacional escrit íntegrament en català i en la seva redacció es troben, entre 1918 i 1922, les figures cabdals de la intel·lectualitat noucentista compromeses amb el projecte regionalista: Josep Carner, Eugeni d'Ors o Jaume Bofill i Mates, redactor en cap entre 1910 i 1922.

7. Per a l'estudi de la premsa s'ha consultat l'inventari de J. M. HUERTAS CLAVERIA (dir.), *200 anys de premsa diària a Catalunya: 1792-1992*, Barcelona, Fundació Caixa de Catalunya / Arxiu Històric de la ciutat / Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1995; i dos estudis històrics bàsics: J. L. GÓMEZ MOMPART, *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya: 1902-1923*, Barcelona, Pòrtic, 1992; i F. ESPINET i J. M. TRESSERRAS i GAJU, *La gènesi de la societat de masses a Catalunya, 1888-1939*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999.

8. Les dades sobre el tiratge són imprescindibles per valorar l'impacte social de cada capçalera. Per a la premsa diària se segueixen les dades sobre difusió i consum de 1918, elaborades per GÓMEZ MOMPART, *La gènesi...*, 124-125.

9. Per aprofundir en el tema, és molt útil l'estudi de J. B. CULLA i À. DUARTE, *La premsa republicana*, Barcelona, Diputació de Barcelona / Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1990.

La premsa conservadora té una implantació excel·lent a Catalunya durant aquests anys, amb un èxit inqüestionable de *La Vanguardia* (1881-). A finals de la segona dècada, la tribuna s'identifica clarament amb l'espai del liberalisme conservador, amb un fort component anticatalanista. El tiratge del diari ronda els 100.000 exemplars, una xifra que el situa amb un clar avantatge al capdavant dels rotatius catalans i espanyols. Tanmateix, la quota de difusió no sembla un factor decisiu per incloure el diari entre les subscripcions destinades a les biblioteques. Probablement, la manca de suport al projecte catalanista jugui un paper determinant a l'hora d'excloure *La Vanguardia* de la secció de premsa de la xarxa.

Al costat de les dues capçaleres barcelonines, i de la premsa local o comarcal que rep cada servei, les biblioteques oferien el rotatiu madrileny *El sol* i el diari francès *Excelsior*. La defensa de les posicions catalanistes pot ser un dels factors que justifiqui la tria del diari madrileny promogut per Nicolás M. de Urgoiti. La col·laboració de José Ortega y Gasset, director intel·lectual del projecte, serà decisiva per a l'èxit d'un rotatiu que assoleix un tiratge d'uns 78.000 exemplars l'any 1920. La capçalera enllaça amb els valors de modernitat i laïcisme que defensen els corrents liberals progressistes i impulsa el debat intel·lectual amb una aposta clara per la modernització del país. La qualitat de les col·laboracions i el prestigi intel·lectual que assoleix *El sol* no semblen motiu suficient perquè a l'hora de la tria passi al davant de *La Vanguardia*, una de les tribunes que també convoca a les seves planes figures cabdals del periodisme. L'opció escollida remet novament a buscar una explicació a partir del compromís de cada capçalera amb les posicions catalanistes. Cal tenir en compte, a més, que en aquells anys la distribució a Catalunya de la premsa de Madrid es reduïa a uns cercles restringits i la seva implantació era irrellevant.¹⁰

La tria bàsica de premsa es tanca amb la subscripció al *Excelsior: journal illustré quotidien*. El diari parisenc introdueix a les biblioteques la perspectiva informativa d'una de les principals capitals europees i dóna entrada a un nou model periodístic basat en la imatge. L'*Excelsior* és un diari que, des de la seva creació, l'any 1910, aposta per privilegiar la fotografia i altres recursos gràfics en el tractament de la informació, una estratègia que té un gran impacte arran de la publicació d'amplis reportatges sobre la Gran Guerra. La premsa en francès, es reforça a Canet i Figueres, amb la subscripció a *Le journal de Genève*, històric diari suís d'orientació liberal. Sembla ser, atesa la proporció de diaris en francès, que el coneixement d'aquesta llengua entre la població no condiciona la selecció de la premsa, ni tampoc la tria de les revistes, com veurem tot seguit.

El paper hegemònic de la premsa com a mitjà d'informació i de transmissió d'ideologia es posa de manifest a les biblioteques arran dels canvis introduïts sota la Dictadura de Primo de Rivera. Pocs mesos després del cop militar, Jordi Rubió comunica a les biblioteques la decisió del nou govern mancomunal d'excloure les publicacions periòdiques que s'hi reben:

10. GÓMEZ MOMPART, *La gènesi...*, 34.

«acordó que dichas Bibliotecas se den de baja de la subscripción de toda clase de diarios políticos, y recomendar al Servicio de Bibliotecas de su digna dirección que se eliminen de los sitios de lectura las que se reciben gratuitamente».¹¹

Jordi Rubió insta a complir l'esmentat acord i a fer-ne publicitat en el tauló d'anuncis de cada biblioteca. Tanmateix, la directriu no deu tenir un seguiment massa estricte, ja que unes setmanes després, el setembre de 1924, Rubió envia un nou comunicat reiterant l'ordre d'eliminar de les Populars les publicacions de caràcter polític i insistint en el fet que si encara es rep algun d'aquests periòdics es «retiri de la circulació».¹² El comunicat evidencia la voluntat d'intervenció del govern mancomunal imposat per la Dictadura sobre els discursos ideològics que projecten les biblioteques.

REVISTES

La bibliografia bàsica de la secció de revistes està formada per les capçaleres següents:

<i>Revista</i>	<i>Matèria¹³ d'edició</i>	<i>Lloc</i>	<i>Periodicitat</i>	<i>Anys de publicació</i>	<i>Idioma</i>
<i>Agricultura: revista agrícola catalana</i>	agricultura i ramaderia	Barcelona	quinzenal	1917-1927	català
<i>Chiffons</i>	moda	París	quinzenal	1907-1932	francès
<i>Crònica oficial</i>	administració	Barcelona	mensual	1920-1923	català
<i>D'ací d'allà: revista gràfica catalana</i>	magazine cultural	Barcelona	mensual	1918-1936	català
<i>Economia i finances: revista quinzenal ...</i>	economia	Barcelona	quinzenal	1917-1936	català
<i>La escena catalana</i>	teatre	Barcelona	quinzenal	1918-1931?	català
<i>Guía regional de ferrocarriles</i>	transports	Barcelona	mensual	1912? —	castellà
<i>Indústria tèxtil</i>	indústria	Barcelona	mensual	1917-1936?	català
<i>Je sais tout: magazine encyclopédique illustré</i>	divulgació científica	París	mensual	1905-	francès

11. Arxiu de la Biblioteca Popular de Canet, comunicat de Jordi Rubió a la directora de la Biblioteca Popular, de 18 de juny de 1924.

12. Arxiu de la Biblioteca Popular de Canet, comunicat de Jordi Rubió a la directora de la Biblioteca Popular, de 3 de setembre 1924.

13. S'ha optat per assignar una matèria bàsica a cada revista, tot i saber que moltes d'elles tenen un abast temàtic molt més ampli.

<i>Larousse mensuel illustré: revue encyclopédique...</i>	informació general	París	mensual	1907-1957	francès
<i>La lectura: revista de ciencias y artes</i>	magazine cultural	Madrid	mensual	1901-1920	castellà
<i>Lectura popular</i>	literatura catalana	Barcelona	setmanal	1913-1920	català
<i>Lectures pour tous: revue universelle et populaire illustré</i>	informació general	París	mensual	1898-	francès
<i>Quaderns d'estudi</i>	pedagogia	Barcelona	mensual	1915-1924	català
<i>La revista</i>	literatura	Barcelona	quinzenal	1915-1936	català
<i>Vell i nou: revista quinzenal d'art</i>	art	Barcelona	quinzenal	1915-1921	català
<i>Vida cristiana: publicació periòdica per temps litúrgics</i>	religió	Barcelona	irregular	1914-1933	català
<i>Vogue: édition française</i>	moda	París	quinzenal	1916-	francès

Font: Base de dades bibliogràfica elaborada per l'autor.

La tria bàsica de revistes presenta un ventall de portades més acolorit que la premsa diària. Pel que fa a la composició idiomàtica, cal destacar la posició dominant dels periòdics en català, que suposen més de la meitat dels títols seleccionats (10 de 17). La producció en francès, amb una tercera part dels títols (5 de 17), ocupa el segon lloc en el còmput general de les subscripcions. Les revistes en castellà, amb només dos títols, ocupen l'última posició de la llista.

El paper dominant de la llengua catalana en la secció de revistes es deu, en bona mesura, al suport que la Direcció Tècnica dóna al projecte impulsat per l'Editorial Catalana, que treu al mercat, a partir de 1917, tres revistes de gran qualitat: *Agricultura*, *D'ací d'allà* i *Economia i finances*. La direcció de la xarxa subscriu les publicacions de l'editorial per al conjunt de les biblioteques. Un suport similar reben les Publicacions de «La Revista», a partir de l'etapa Rubió, quan es distribueixen a la xarxa de forma sistemàtica, tant els llibres com la capçalera que dóna nom a l'empresa: *La revista*, projecte emblemàtic del moviment noucentista.

Cal tenir en compte també, pel que fa als títols en català, que les biblioteques reben com a donatiu les revistes publicades per l'Institut d'Estudis Catalans o per altres organismes del govern català. La majoria d'elles s'incorporen, enquadrades, en el fons de llibres; és el cas del *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* o de l'*Anuari*, de l'Institut d'Estudis Catalans. D'altres, en canvi, es distribueixen a

la xarxa de forma periòdica; és el cas de la *Crònica oficial*, de la Mancomunitat, i els *Quaderns d'estudi*, publicats pel Consell d'Investigació Pedagògica, sota la direcció inicial d'Eugeni d'Ors.¹⁴

Pel que fa a la composició temàtica, la taula permet identificar un interès especial per unes matèries determinades, entre les quals destaquen les revistes gràfiques d'informació general, la moda i la llar, la cultura literària i artística i la divulgació científica. Al mateix temps s'observen alguns buits temàtics notables, de difícil comprensió, com ara l'absència de revistes infantils o de capçaleres esportives, dos sectors amb una gran implantació en el mercat i una gran difusió popular.

L'apartat de les revistes gràfiques d'informació general està dominat per dues capçaleres franceses: *Larousse mensuel illustré* i *Lectures pour tous*. Es fa estrany, no trobar en la tria cap de les revistes il·lustrades d'informació general publicades en castellà que dominen el mercat de forma aclaparadora, tal com indiquen les xifres dels seus tiratges. *Blanco y negro* i *Nuevo mundo*, fundades a finals del segle XIX, assoleixen unes xifres de difusió cap a 1920, de 100.000 i 75.000 exemplars respectivament, una distribució que supera *Mundo gráfico: revista popular ilustrada* (1911-1938) amb 120.000 exemplars de tiratge, i a la qual s'apropa *La esfera: ilustración mundial* (1914-1931) amb 60.000 exemplars.¹⁵ Tot i la seva implantació en el mercat, cap d'aquestes revistes publicades pels grups de comunicació més importants de Madrid s'integra en el fons de la xarxa.

Un fet exactament idèntic succeeix amb les revistes de moda i de la llar destinades al públic femení, en què es presenten les últimes tendències en el vestir o en la decoració. La tria d'aquest camp temàtic es decanta per dues capçaleres en francès: *Chiffons*, revista de figurins per a vestits de senyora, i *Vogue*, publicació de gran qualitat dedicada a la moda, la decoració i la vida social de la classe alta. L'atenció privilegiada que rep el camp temàtic, tanmateix, no es materialitza en la subscripció de cap de les revistes autòctones, publicades a Barcelona o Madrid. L'absència més notable seria la del setmanari barceloní *El hogar y la moda* (1909-1987), que amb un tiratge de 48.000 exemplars, era una de les publicacions de més difusió sobre la matèria. La tria preferent de revistes en francès fa que un dels camps d'interès més sol·licitats per les lectores s'expressi exclusivament en una llengua que molt poques devien conèixer; tot i que, de fet, tampoc no havia de ser un gran impediment per gaudir de les seves imatges. De fet, algunes bibliotecàries constaten que la secció atrau, específicament, un bon grup de dones que més que llegir les revistes, les miren buscant models i vestits per copiar.¹⁶

14. Consol Pastor, Dolors Hostalrich i altres alumnes de l'Escola de Bibliotecàries participen activament en els *Quaderns d'estudi*, amb articles i traduccions, sota la direcció d'Eugeni d'Ors. El director utilitza també la tribuna dels *Quaderns* per promoure i difondre els avenços en l'obra de les biblioteques populars.

15. M. D. Sáiz i M. C. Seoane destaquen l'interès de les revistes gràfiques en una època en què eren l'únic mitjà per veure món tret de per a aquells que es podien permetre el luxe de viatjar.

16. *Anuari de les biblioteques populars* 1923, 32.

El món de les lletres i de l'actualitat artística, ben al contrari, s'expressa en català, a través de diverses capçaleres: *La revista*, *La escena catalana*, *Lectura popular*, *Vell i nou* i el magazine cultural *D'ací d'allà*. La primavera de 1915, un grup d'intel·lectuals, compromesos amb l'ideari noucentista impulsen la creació d'una nova tribuna literària i humanística: *La revista*. Josep M. López-Picó i Joaquim Folguera dirigeixen una publicació que té entre els membres del consell de redacció a Carles Riba, Ramon Rucabado, J. Farran i Mayoral, Manuel Raventós i Alexandre Plana.¹⁷ L'elitisme d'aquesta publicació literària queda compensat, en certa mesura, amb la resta de títols que l'acompanyen a la taula de les revistes: els fulletons setmanals *Lectura popular*, biblioteca d'autors catalans de gran difusió publicada per la Il·lustració Catalana; i *La escena catalana*, revista teatral dirigida per Salvador Bonavía, que ofería en cada número una obra de teatre català, notes d'actualitat, estudis de crítica i ressenyes de les estrenes recents.

El món de l'art arriba a les biblioteques a través de la revista quinzenal il·lustrada *Vell i nou*, projecte impulsat pel galerista i marxant d'art Santiago Segura. La capçalera recull estudis crítics, notícies sobre l'actualitat artística catalana i les últimes tendències internacionals, amb una atenció especial a les arts decoratives i industrials. La revista *Vell i nou* compta entre els seus col·laboradors amb autoritats de renom com ara Joaquim Folch i Torres, Josep Aragay, Víctor Oliva, l'omnipresent Eugeni d'Ors, Jaume Pahissa o Josep Pla. Dues capçaleres de gran qualitat reforcen la visió panoràmica de l'actualitat social, artística i cultural, el magazine *D'ací d'allà*, que té com a primer director a Josep Carner, i la revista d'alta cultura d'orientació liberal publicada a Madrid, *La lectura: revista de ciencias y artes*, que l'any 1920, l'últim de la seva publicació, tenia atribuït un tiratge mensual de 1.000 exemplars.

La tria bàsica dels camps de la ciència i la tècnica la conformen quatre títols: *Je sais tout*, *Agricultura*, *Economia i finances* i *Indústria tèxtil*. La revista francesa *Je sais tout*, subtitulada *Magazine encyclopédique illustré*, presenta a un públic juvenil temes de ciència amb un tractament divulgatiu de la informació. Ben diferent és l'objectiu que es proposa la revista especialitzada *Agricultura*, destinada al perfeccionament i la millora de la pagesia catalana. Hi col·laboren els millors especialistes del sector, entre els quals P. Màrtir Rossell Vilà, sota la direcció de Josep M. Valls, cap dels serveis tècnics d'agricultura de la Mancomunitat. La tria bàsica dirigida al sector professional es completa amb el butlletí tècnic *Indústria tèxtil*, que es rep a la xarxa com a donatiu, i amb la revista de divulgació dedicada al món dels negocis *Economia i finances*.

El recorregut temàtic per la secció de les revistes es tanca amb tres títols que aporten cadascú un valor específic al conjunt de la tria proposada. La *Guia regional de ferrocarrils*, amb l'horari dels trens, connecta amb les necessitats

17. M. C. RIBÉ, *La Revista: 1915-1936: la seva estructura, el seu contingut*, Barcelona, Barcino, 1983.

quotidianes de la població i reforça el servei de la biblioteca a la comunitat amb una informació eminentment pràctica. Els *Quaderns d'estudi*, la publicació de temàtica pedagògica promoguda des del Consell d'Investigació Pedagògica, enllaça la biblioteca amb el món de l'educació i de l'alta cultura que el govern vol impulsar a través de les biblioteques. La subscripció a *Vida cristiana*, revista religiosa impulsada per l'Abadia de Montserrat i l'Associació d'Eclesiàstics, referma un cert compromís amb la difusió dels valors catòlics establerts. Val a dir que aquest compromís és força moderat ja que no s'inclouen en la tria altres títols impulsats des dels cercles catòlics com ara *Lo missatger del Sagrat Cor de Jesús* (1893-1936), el setmanari il·lustrat *La Hormiga de Oro* (1884-1936), revista gràfica d'informació general d'estricta obediència catòlica, o *Catalunya social* (1921-1936), expressió de l'ideari catòlic més conservador. Joan Givanel remarca especialment la vàlua de *Lo missatger del Sagrat Cor de Jesús*, una de les publicacions religioses de més durada de l'època. La capçalera passarà de ser dirigida inicialment per Fèlix Sardà Salvany, exponent dels sectors catòlics més tradicionalistes, a estar conduïda per religiosos compromesos amb el moviment de renovació catòlica, com ara Eudald Serra i Ignasi Casanovas.

El contingut de la secció de revistes permet constatar que el seu espai es troba orfe d'algunes matèries fonamentals que reben una bona acollida a l'època, quan no un gran èxit popular. Les revistes infantils no tenen cap presència a la xarxa, on manquen les principals capçaleres del sector. Segons les estadístiques oficials, l'any 1920, *En Patufet* (1904-1938) distribuïa 35.000 exemplars, i més endavant arribarà a assolir un tiratge d'entre 50.000 i 60.000 exemplars, unes xifres realment espectaculars per a un setmanari en català adreçat als infants i els adolescents. L'absència d'*En Patufet*, tot i l'èxit espectacular i la seva gran popularitat, pot justificar-se pel descrèdit que rep la publicació des dels cercles intel·lectuals. Ara bé, el desprestigi no afecta altres revistes infantils en català que pateixen idèntica sort i són excloses de l'espai de les biblioteques, com és el cas de *Mainada* (1921-1923) i en *Violet* (1922-1931), o el setmanari d'històries còmiques *TBO* (1917-1938), publicació en castellà que l'any 1920 tirava fins a 39.000 exemplars.¹⁸

Les principals capçaleres esportives tampoc no s'incorporen a la secció de revistes. L'absència del *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1891-1938) és força incomprensible, atesa la tradició i l'expansió que viu l'excursionisme català; es tracta d'un buit inicial que sembla que es resoldrà ben aviat.¹⁹

18. Una aproximació al món de les revistes infantils catalanes, es pot seguir en el catàleg de l'exposició celebrada a la Biblioteca de Catalunya l'any 1964, el qual s'encapçala amb una breu aproximació històrica a les revistes destinades als infants escrita per T. ROVIRA I COMAS, *La revista infantil en Barcelona*, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona / Biblioteca Central, 1964.

19. El butlletí se subscriu per a la Biblioteca Popular de Sallent a partir del mes de setembre de 1922. Arxiu de la Biblioteca Popular de Sallent, «Correspondència», carta núm. 134, de 28 de setembre de 1922.

El món de l'esport, amb un nombre creixent de practicants i d'aficionats que segueixen els esdeveniments més rellevants, genera la creació de tribunes importants destinades a difondre o promoure la pràctica esportiva. La Direcció Tècnica, tanmateix, no subscriu cap de les revistes publicades a Barcelona, algunes d'elles amb una llarga tradició: *Los deportes* (1897-1924), revista degana sobre la matèria; el setmanari *Mundo deportivo* (1906-); *Stadium: revista ilustrada técnica y deportiva* (1911-1930); *Sport ciclista català* (1912-1933), portaveu d'una de les disciplines més populars, o *Catalunya sportiva: revista setmanal de sports* (1916-1920), primer intent de reunir cultura, esport i catalanisme en una capçalera.

Les revistes infantils i les capçaleres esportives són els buits més significatius d'una secció, on tampoc no es localitza cap revista de música o de cinema. De bon començament, no se subscriu per a cap biblioteca la *Revista musical catalana: butlletí mensual del Orfeó Català* (1904-1936), tribuna del moviment musical de Catalunya durant el primer terç del segle XX. La publicació, tot i començar com a simple butlletí de l'Orfeó, anirà incorporant, sota l'impuls del mestre Lluís Millet, articles i ressenyes de les principals autoritats del camp de la música, com ara Felip Pedrell, Joaquim Pena o Gregori M. Sunyol. La revista se subscriurà per a les biblioteques a partir de l'any 1923.²⁰

El cinema, una altra de les manifestacions culturals que captiva l'interès del públic de forma creixent, tampoc no està representat a les biblioteques. L'oferta és important, ja que en poc temps es creen a Barcelona nombroses publicacions especialitzades, entre les quals cal destacar *Arte y cinematografía* (1910-1936) que ofería, mensualment, l'actualitat de les cartelleres, imatges dels actors que començaven a fer-se populars i un bon nombre d'articles sobre les tècniques cinematogràfiques; o *El mundo cinematográfico* (1912-1921), revista quinzenal de gran difusió que l'any 1920, assolía un tiratge de 15.000 exemplars.

L'últim apartat de l'anàlisi està reservat a dues absències destacables: *La campana de Gràcia* (1870-1934) i *L'esquella de la torratxa* (1879-1939). Els dos setmanaris satírics catalans més populars, de tendència republicana i anticlericals, tampoc travessen les portes de les biblioteques. Des de la perspectiva actual, no es qüestiona l'absència de la premsa anarquista a les biblioteques, atès el fort component ideològic dels seus butlletins.²¹ Ara bé, l'absència dels setmanaris satírics és més significativa atesa la popularitat i la difusió que assoleixen.²² El fet d'estar escrits en català no sembla motiu suficient perquè tinguin

20. Arxiu de la Biblioteca Popular de Sallent, «Correspondència», carta núm. 166, de 24 de febrer de 1923.

21. Els portaveus anarquistes més importants del període serien *Tierra y libertad*, setmanari barceloní que distribuía uns 30.000 exemplars al conjunt d'Espanya, i el periòdic *Solidaridad obrera*, òrgan de la CNT catalana, que tirava uns 4.000 exemplars diaris. S. TAVERA I GARCÍA, «La premsa anarcosindicalista: 1868-1931. *Recerques* 8, 1978, 85-102.

22. *La campana* i *L'esquella* tenien uns tiratges, l'any 1903, de 30.000 i 22.000 exemplars respectivament.

reservat un espai a la taula de les revistes, com tampoc no ho és el prestigi dels seus col·laboradors, entre els quals cal destacar a Pompeu Gener, Gabriel Aomar, Prudenci Bertrana, Lluís Capdevila i, al capdavant de tots, Santiago Rusiñol. L'exclusió s'estén a dues capçaleres crítiques amb el poder civil i, sobretot, eclesiàstic, ja que acullen en les seves planes crítiques àcides i incisives contra els religiosos i les institucions catòliques.

La col·lecció com a discurs

L'any 1924, amb la creació de Ràdio Barcelona, la primera emissora d'Espanya, es posa fi a l'hegemonia absoluta de la premsa i del llibre com a mitjans de difusió del coneixement i de les idees. És un pas endavant decisiu en la configuració d'una societat que viu una transformació radical en el camp de la informació i de la comunicació de masses:

«va ser la història de la transició des d'una societat tradicional, amb formes de producció i d'intercanvi comunicatius bàsicament preindustrials, vers una societat de comunicació de masses pròpia de capitalisme industrial, caracteritzada per formes en massa de producció, consum i intercanvi comunicatius».²³

El debat sobre el control dels discursos ideològics és força viu i especialment apocalíptic des dels sectors catòlics, des d'on es llancen crits d'alerta contra els perills de la «mala premsa» i la seva influència sobre les masses, especialment la premsa republicana expressió d'un declarat anticlericalisme. El bisbe de Jaca Antolín López Peláez o el bisbe de Barcelona E. Reig i Casanova comparteixen els temors que porten a aquest últim a pronunciar-se de forma contundent davant d'aquest panorama:²⁴

*«ellos recogían a nuestros jóvenes al salir del patronato para conducirlos a sus centros obreros y envenenarlos con la lectura perniciososa de sus publicaciones subversivas; y con el fotograbado que aviva la malsana curiosidad, y con el folletín que inicia en la depravación, y con la novela que ofrece descarnado e incitante el vicio... Ellos tenían en su poder la prensa, y con esa palanca poderosa esterilizaban y destruían completamente nuestra acción».*²⁵

23. GÓMEZ MOMPART, *La gènesi...*, 116. Una imatge polièdrica d'aquest canvi social i cultural la dona també l'estudi d'ESPINET i TRESSERRAS, *La gènesi...*

24. L'apologètica cristiana de la lectura té un fidel servidor en el bisbe Antolín López Peláez. Les seves anàlisis s'estenen al camp de la premsa; A. LÓPEZ PELÁEZ, *La cruzada de la buena prensa*, Barcelona, Gustavo Gili, 1908.

25. E. REIG I CASANOVA, *Obra de la Buena Prensa*, Barcelona, La Hormiga de Oro, 1915, 2-3.

La societat de comunicació de masses ha entrat en un procés de transformació imparable, tal com ho demostra la diversificació de l'oferta i la proliferació de publicacions de tota mena: revistes gràfiques, tribunes literàries, diaris esportius, aparadors de cinema o setmanaris infantils. La biblioteca popular com a «mitjà de comunicació», en tant que produeix i difon un ordre de la informació, s'integra entre els mecanismes de domini i control social propis de la nova societat.

La secció de diaris i revistes de la biblioteca és un aparador que mostra aquesta diversitat d'acord amb uns criteris específics. Les presències i les absències detectades aporten claus per interpretar el discurs ideològic de la proposta de lectura elaborada. El compromís amb el procés de construcció de la identitat nacional és un dels factors decisius en la seva configuració, tant pel que fa a la selecció de la premsa diària, en què predominen els periòdics catalanistes, com pel que fa a la selecció de les revistes, en què es privilegien les capçaleres en català. L'accés a la secció està més condicionat pel discurs ideològic del mitjà que pel consum real de certs diaris, com és el cas de *La Vanguardia*, rotatiu exclòs de la tria, tot i assolir el tiratge més gran del període.

De fet, la demanda real no condiona gens ni mica l'oferta presentada a les biblioteques, on fins i tot les publicacions periòdiques en francès passen per davant de la producció en castellà, tot i els dubtes fefficients sobre el volum de població que podia llegir-les. Una presència tan notable del francès evidencia l'aposta per un model de col·lecció elitista molt allunyat de la realitat lectora de les poblacions. L'èxit o la popularitat no són un factor determinant per accedir a un espai que privilegia l'alta cultura per davant de la cultura popular. El buit que deixen les revistes infantils, amb *En Patufet* al capdavant, els setmanaris esportius o les revistes de cinema és molt significatiu, i encara ho és més l'absència dels setmanaris satírics *La campana de Gràcia* i *L'esquella de la torratxa*.

En definitiva, la proposta més que atendre la demanda o l'interès del públic a qui s'adreça i respondre a la realitat en què estan inserides les biblioteques s'orienta en funció d'uns criteris de qualitat i d'excel·lència cultural i s'ajusta a l'estratègia política i cultural dibuixada des del govern català. No es fa estrany, doncs, des d'aquesta perspectiva, veure l'atenció preferent que reben una sèrie de capçaleres d'interès en el camp de la tecnologia, l'agricultura o les ciències comercials. La formació dels treballadors del camp, de la indústria i del comerç es confirmaria, així, com uns dels eixos centrals de la proposta de lectura.

L'avaluació quantitativa i qualitativa dels lots inicials de les biblioteques populars permet identificar els camps temàtics dominants, les autoritats i les obres cabdals que conformen la proposta de lectura del sistema bibliotecari promogut per la Mancomunitat. La tria dels diaris i les revistes, talment com la resta de llibres dels lots inicials de les biblioteques, permet concloure que la proposta assumeix de forma decidida els reptes essencials marcats pel govern català: enfortir el procés de construcció de la identitat nacional, estendre l'ensenyament

tècnic i professional indispensable per assegurar l'avenç econòmic del país i preservar l'ordre social a través d'una tasca d'educació civil i cultural.²⁶

L'interrogant que es planteja és fins a quin punt el treball bibliogràfic s'executa de forma ordenada, planejada i sistemàtica i les absències observades responen a motius ideològics; o bé la proposta de lectura es resol en funció d'altres factors relacionats amb les condicions del mercat, amb les dèries personals dels responsables de la tria o amb el desconeixement absolut de les necessitats lectores de les poblacions. Evidentment, cal admetre l'existència d'espais d'indeterminació i cal ponderar que no tots els processos responen o estan marcats per una intencionalitat. Ara bé, no es pot obviar que tot procés de selecció bibliogràfica implica, talment com en un discurs textual, una elecció de les obres o dels termes emprats en funció dels límits de la pròpia visió del món i de l'horitzó ideològic assumit. En aquest sentit, es pot afirmar que la proposta reforça tant el programa polític i cultural del govern català, com els valors culturals i ideològics del catalanisme conservador, com a força hegemònica que controla el poder.

La Direcció Tècnica impulsa un model de lectura instructiva que pretenia, essencialment, difondre la cultura, educar els ciutadans, formar quadres i refermar la identitat nacional, en uns moments de confiança absoluta en les possibilitats de construir un país nou, bell i ordenat. El recurs essencial per complir aquesta missió consisteix en una tria de bona premsa i de llibres bons, de les millors obres de cada disciplina. Ara bé, aquest model ideal al servei de l'excel·lència cultural, amb un pes determinant de la lectura instructiva, té un encaix difícil amb la realitat lectora. La proposta resultant d'aquest pla d'acció no és ideològicament neutra i això es reflecteix especialment en la secció de diaris i revistes de les biblioteques i també en altres àrees de la col·lecció més sensibles a aquesta qüestió, com ara la literatura o les humanitats en general.

La perspectiva de les bibliotecàries, observadores privilegiades del diàleg que s'estableix entre la col·lecció i els lectors, posarà de relleu les dificultats per encaixar el model ideal amb les pràctiques de lectura reals, en el marc d'unes poblacions en què els índexs d'analfabetisme se situen en unes xifres francament elevades. L'avaluació dels serveis farà evident que la proposta culturalista de nivell elevat no respon a les necessitats de les poblacions on es creen les biblioteques ni als interessos de les comunitats lectores a qui s'adreça.

La virtut i l'èxit del projecte bibliotecari català, tal com dèiem a l'inici de l'article, es fonamenta en l'encert de l'articulació d'una estructura en xarxa i en la sistematització d'uns procediments de treball que integren de forma operativa les diferents parts que componen el sistema bibliotecari. Així mateix, ponderarem la modernitat del sistema pel fet de programar una intervenció institucional sobre la informació i el coneixement, dins d'una estructura d'abast nacional.

26. Us remetem a l'estudi complet del fons de les biblioteques populars de la Mancomunitat desenvolupat a la tesi doctoral de l'autor on així es confirma. J. LLOBET DOMÈNECH, «Lectura i biblioteques populars...». Disponible a: <http://www.tdx.cat/TDX-0721108-132611>

Els models bibliotecaris angloamericans que es prenen com a referència s'articulen, essencialment, a partir del poder i de l'administració local; una escala que apropa els serveis a la realitat lectora. En canvi, la xarxa de populars integra el poder i l'administració local en una estructura d'escala nacional que es proposa ordenar i fer avançar la Catalunya-ciutat. Per primer cop, es traça un pla d'intervenció cultural articulat i sistemàtic que atorga un protagonisme destacat a les biblioteques i a la lectura a l'hora de transformar el país.